

“ PUQARALÍQ HÁM PUQARALÍQ JÁMIYET QURIW TIYKARLARÍNÍN ÓZINE TÁN ÁHMIYETI ”

Shakuova Nursulw Bayrambay qızı

Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti Milliy ideya, ruwxıylıq
tiykarları hám huqıq tálimi qanıygeligi studenti

ANNOTACIYA

Bul maqala Ózbekstan Respublikasında puqaralıq jámiyet qurıwdaǵı alıp barılıp atıǵan is -ilajlar haqqında, O‘bekstan Respublikasında puqaralıq negizleri, puqaralardıń huqıq hám erkinlikleri, puqaralıqqa iye bolıw hám onı joǵaltıw tiykarları.

Gilt sózler: *Puqaralıq, demokratiya, xalıq, mámleket hám jámiyet, Nızam, Puqaralıq jámiyet.*

Mámleket óz ótmishi bolǵan burınǵı totalitar dúzimnen waz keship, demokratiyalıq puqaralıq jámiyetke qaray umtılmaqta. Bunday jaǵdayda, konstituciyalıq huqıqtın ózi bir tárepten reforma, jańalanıw obyektı bolsa, ekinshi tárepten demokratiyalıq reformalarǵa huqıqıy tiykar puqaralardıń tınıshlıǵı, párawanlıǵı hám milliy tatıwlıqqa kepillik berilmekte. Usılardan kelip shıǵıp eń aldı menen puqaralıq ne degen túsinikke toqtalıp ótiwimiz kerek.

Puqaralıq – bul shaxstın mámleket penen siyasiy-huqıqıy baylanısı. Ol bul adamǵa suverenli mámleketlik hâkimiyattı, barlıq huqıqlardı, erkinliklerdi hám minnetlerdi beredi, óz aymaǵında da, onıń tısqarısında da mámlekettiń onıń qorgawın tâmiyinleydi.

Puqaralıq konstituciyalıq institut, onıń tiykarları konstituciyada belgilengen. Konstituciyanıń 6-babı puqaralıq dep atalǵan.

Ózbekstan Respublikası puqaralığı shaxs penen mámlekettiń turaqlı siyasıy-huqıqıy baylanısın belgileydi, bul baylanıslar olardıń óz ara huqıqları hám minnetlerin bildiredi. Ózbekstan Respublikasında hár bir shaxs puqaralıq huqıqına iye. İnsanniń puqaralıqtan yáki puqaralıqtı ózgertiw huqıqınan óz basımshalıq penen ayırılıwı, kemsitiliwi nızam menen qadağan etiledi [1]- dep kórsetilgen.

«Ózbekstan Respublikasınıń puqaralığı oğan qanday tiykarlarda iye bolıwına qaramastan, hámme ushın teń bolıp esaplanadı. Soğan tiykarlanıp Ózbekstanda puqaralıq máseleleri «Ózbekstan Respublikasınıń Puqaralığı haqqında»ğı

1992-jılı 2-iyulda qabıl etilgen 632-XII-sanlı nızamı menen tártipke salınadı. Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev óziniń 2020-jıl 24-yanvarda Oliy Majliske qılğan múrájatnamasında “Puqaralıq máselelerine tiyisli Nızamshılıqtı jetilistiriw arqalı insan huqıqların támiynlew barısında gezektegi áhmiyetli qádem qoyıw zárúrligin turmistiń ózi talap etpekte”- degen edi.

Puqaralıq hár bir shaxsqá Respublikanıń ekonomikalıq, siyasıy, huqıqıy hám mádeniy turmısında múmkin bolğanınsha tolıgıraq qatnasıw imkaniyatın beredi. Sonday-aq shaxs Ózbekstan Respublikası puqaralığın qabıl eter eken, bunıń menen ol Konstituciyamız hám basqa nızamlarımızda bekkemlenip qoyılğan huqıq hám erkinliklerge iye boladı. Sonday-aq ol belgili bolğanınday minnetlerdi de orınlawğa májbúr. Belgili bolğanınday Ózbekstan mámleketi puqaralardıń mápleri hám erkinliklerin qorgaw minnetlemesin óz juwapkershiligine aladı» . Puqaralıq-huqıqıy jaǵday bolıp tabıladı, sebebi adamnıń mámleket penen baylanısınıń huqıqıy sıpatı onıń yurisprudenciyalıq rásmiylestiriliwinde kórinedi, mámleket penen qatnasıqlardı payda etedi. Mámleket adamnıń puqaralıqqa qatnasınıń tiykarların belgileydi (mäselen, puqaralıq haqqındaǵı nızam kúshine kirgen waqıtta bul mámlekettiń puqaralığındaǵı jaǵday mámlekettiń aymaǵında jasawı), ol sonday-aq puqaralıqtan ayırıw tártibin de belgileydi. Ózbekstan Respublikası házirgi dáwirde demokratiyalıq reformalardı tereńlestiriw processin bastan keshirmekte.

Ózbekstan Respublikasında demokratiyalıq, insanparwar puqaralıq jàmiyette puqaralardıń konstituciyalıq huqıq hám erkinlikleri úsh toparǵa bólinedi:

1. Jeke huqıq hám erkinlikler;

2. Siyasiy huqıqlar;

3. Ekonomikalıq hám sociallıq huqıqlar.

Màmleket puqaralardıń Konstituciya hám nızamlar menen bekitilgen huqıqların jàne erkinliklerin tàmiyinleydi.

Nızam ústinligin, insanniń huqıq hám erkinlikleri qorǵalıwın tàmiyinlemesten turıp, puqaralıq jàmiyetin qurıw haqqında sóz júritiwge hesh qanday tiykar qalmaydı. Ózbekstan Respublikasınıń birinshi Prezidenti I.A.Karimov aytqanıday «Nızamınıń ústinligi - huqıqıy mámleket jumıs alıp barıwınıń zárúrli shárti esaplanadı» [2] atap ótedi. Xalqımızdıń siyasiy – huqıqıy oy-pikirińiń joqarı úlgesi bolǵan Konstituciyamız elimizde demokratiyalıq mámleket hám puqaralıq jàmiyet qurıw, Ózbekstanniń xalıqaralıq maydanda múnàsip orın iyelewinde bekkem tiykar bolıp xızmet etpekte.

Tiykargı nızamımız negizinde islep shıǵılǵan Háreketler strategiyası búgingi kúnde janajan Watanımızdıń rawajlanıwın jańa basqıshqa kóteriwde, innovaciyalıq rawajlanıwǵa qaray qàdem taslawda àhmiyetli rol atqarmaqta. Konstituciya zamanagóy demokratiyalıq jàmiyettiń huqıqıy sistemasında ayrıqsha dàrejeli orındı iyelewshi normativ-huqıqıy hújjet esaplanadı. Óziniń yurisprudenciyalıq tàbiyatı hám mazmunına kóre, konstituciya basqa huqıqıy aktlerden tómenдеgi àhmiyetli tàrepleri menen ajralıp turadı: birinshiden, konstituciya arnawlı subekt tàrepinen yáki onıń atınan shıǵarıladı; ekinshiden, konstituciyalıq qaǵıydalar jàriyalawshı, baǵdarlawshı birlemshi àhmiyetke iye; úshinshiden, konstituciyalıq tartıpke salıw kóleminiń keń kólemlilik ekenligin óz ishine alǵanlıǵı menen xarakterlenedi, yaǵnıy ol júdà àhmiyetli hám keń kólemlilik jàmiyetlik qatnasıqlar qatarına tásir kórsetedi; tórtinshiden, konstituciya ayrıqsha yurisprudenciyalıq ózgesheliklerge yaǵnıy basqa nızamlardan ústin turıwshı, joqarı yurisprudenciyalıq kúshke, ózine say qorǵaw usılına, arnawlı túrde qabıllanıw

hàm ózgeritiliw tǎrtibine iye. [3] Usı usıllardı qollay otırıp gárezsiz Ózbekstan Respublikasınıń Konstituciyası joqarı dǎrejedegi nızam sıpatında mámleketimizdiń kórinisin, onıń jámiyetlik, ekonomikalıq, siyasiy dúzimin, basqarıwdıń demokratiyalıq principi, jámiyet rawajlanıwınıń strategiyalıq baǵdarların, puqaralar huqıq hám erkinliklerine kepillik berilgenligin hám de ruwxıy qǎdiriyatlarımız tiykarların bekkemlep berdi.

Puqaralıq jámiyetin rawajlandırıw wazıypası demokratiyalıq institutlardı, puqaralıq

jámiyeti institutları iskerligin jánede jetilistiriw, mámleket penen mámleketlik emes shólkemler qatnasıǵın jańasha túrde shólkemlestiriw, jámiyetlik sheriklikti jolǵa qoyıw, mámleketlik uyımlardıń jumısı ústinen jámiyetlik qadaǵalawdı ornatiw, puqaralardıń huqıq hám erkinliklerin sud arqalı qorǵawdı jánede keńeytiw sıyaqlı konstituciyalıq huqıq pǎni aldına da jańa wazıypalar qoyadı. Bul wazıypalar tereń izertlew islerin alıp barıw zárúrligin tuwdıradı [4] dep atap ótilgen. Bunnan belgili bolǵanınday puqaralardıń teńligi – demokratiyanıń eń tiykarǵı elementi hám de dúnya konstituciyaları rawajlanıwınıń eń áhmiyetli principi esaplanadı. Nızam aldında teńlik shaxstıń huqıq hám erkinliklerinen paydalanıwda da teń ekenligin sonday-aq minnetlerdi orınlawda da teńlik bolıwın názerde tutadı. Hámde usı puqaralıq jámiyetti rawajlandırıw ushın alıp barılıp atırǵan is-ilajlar nátiyjesinde kóplep shárt-sharayatlar jaratıldı. Atap aytqanda, aqırǵı tórt jılda mámleketlik emes kommerciyalıq bolmaǵan shólkemleri hám puqaralıq jámiyeti basqa institutlarınıń 1 270 ten artıq joybarların qollap-quwatlaw maqsetinde Mámleketlik byudjetten 117 milliard swm muǵdardaǵı aqshalar ajratıldı. Usı jaratılǵan imkaniyatlardan paydalana otırıp ámelge asırılǵan ilajlar nátiyjesinde mámleketlik emes kommerciyalıq bolmaǵan shólkemleriniń huqıqıy kepilliklerin támiyinleytuǵın, zamanagóy demokratiyalıq talaplarǵa hám xalıq aralıq standartlarǵa juwap beretuǵın normativlik-huqıqıy vaza jáne de jetilistirildi. Bunıń nátiyjesinde 20 ǵa jaqın nızam, Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń hújjetleri hám Húkimettiń qararları qabıllandı. Mámleketlik emes kommerciyalıq bolmaǵan shólkemleri máplerin ańlatıw, mámleket

menen olar ortasidağı kópir wazıypasın orınlawğa qaratilğan Ózbekstan Respublikası Prezidenti janındağı Jámiyetshilik palatası jaratıldı, sonın menen birge, xalıq menen ashıq baylanıs aparıwdın jańa nátiyjeli quralların engiziw maqsetinde mámleket shólkemleri janında jámiyetshilik keńesleri iskerligi jolğa qoyıldı. Mámleketimizde erkin puqaralıq jámiyetin qalıplestiriw hám rawajlandırıw, insan huqıqların, nızamlı máplerin, demokratiyalıq qádiriyatlardı qorgaw, xalıqtın siyasiy mádeniyatı hám huqıqiy sanasına asırıwğa múnásip úles qosqan mámleketlik emes kommerciyalıq bolmağan shólkemleri wákillerin xoshametlew maqsetinde “Puqaralıq jámiyetin rawajlandırıwğa qosqan úlesi ushın” tós nıshanı shólkemlestirildi hám de tarawdın 126 dana aktıvleri bul joqarı sıylıq penen xoshmetlendi.[5]. Bunnan kórinip turğanınday hárqanday demokratiyalıq mámleket bolar eken eń aldı menen bul jerde insan mápi yaǵnıy puqaranın talapları, qálewleri tiykarında olardıń pikir hám usınısları negizinde jaratıladı. Juwmaqlap aytqanda búgingi kúnde Ózbekstanda júz berip atırǵan demokratik jańalawnıwlar hám mámleketti modernizaciyalaw processleri, siyasiy hám ekonomikalıq turmıs mámleketimizdiń barlıq tarawların, demokratiyallastırıw hám erkinlew, gárezsiz sud sistemasın bekkemlew, puqaralardıń siyasiy ekonomikalıq aktivliligini arttırıw kúshli mámleketimizden kúshli puqaralıq jámiyetke izshil hám basqıshpa-basqısh ótiw bul dáwirdiń ozgesheligi hám tiykarǵı wazıypası bolıp esaplanadı

ÁDEBIYATLAR

- 1. Ózbekstan Respublikası Konsituciyası. T.; 2022*
- 2. Karimov. I.A “Ózbekston bozor munosabatlariga o‘tishning o‘z yo‘li” T-1993. 63-bet.*
- 3. Shavkat Mirziyoyev. O‘zbekstan Respublikasın jánede rawajlandırıw boyınsha “Háreketler strategiyası” 2017j. 7-fevral PF-4947*
- 4. Хусанов. О.Т “Konsituciyalik huqıq” Darslik. Toshkent-Adolat. 2013. 66-bet.*
- 5. Shavkat. Mirziyoyev. “2021-2025yillarda Fuxorolik jamiyatni rivojlandirish konsepciyasi” 2021y. 7 mart.*

6. GA Alimbetova. *THE ESSENCE OF THE CONTENT OF POLITICAL IDEOLOGY. International Bulletin of Applied Science and Technology* 2 (12), 102-106, 2022
7. A Gulparshin. *The essence and features of political processes in political science. International bulletin of applied science and technology* 1 (1), 268-273, 2022
8. АГ А. *Сиёсий гоя ва мафкуранинг сиёсий жараёнларга таъсири. Бердақ атындағы Қарақалпақ Мәмлекетлик Университетиниң Хабарысы* 3 (1), 137-140, 2022
9. АГ А. *Сиёсий жараёнларда мафкурани таджик этишининг назарий методлогик асослари. Бердақ атындағы Қарақалпақ Мәмлекетлик Университетиниң Хабарысы* 2 (1), 177-179, 2022
10. A Gulparshin. *ISSRA Journal of Arts, Humanities and Social Studies. ISSRA. Journal of Arts, Humanities and Social Studies* 1 (1), 1-4, 2021
11. A Gulparshin. *Socio - Ethical Problems of Development National Idea. Journal of Pedagogical Inventions and Practices* 1 (1), 33-39, 2021